

СТАНОВИЩЕ

Относно кандидатурата на гл. ас. д-р Галина Стефанова Евстатиева по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1 Филология (Арабска култура), обявен в ДВ, бр. 9/02.02.2016 г.

От доц. дфн Павел Веселинов Павлович

По конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1 Филология (Арабска култура), обявен в ДВ, бр. 9/02.02.2016 г., са постъпили документите на единствен кандидат, гл. ас. д-р Галина Стефанова Евстатиева. На 11.04.2016 г. комисия на ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски“ е установила редовността на документите и е допуснала д-р Евстатиева до участие в конкурса. През 2002 г. д-р Евстатиева е защитила дисертационен труд за получаване на научната и образователна степен „доктор“ на тема „Модифициране на класическия арабски стих в модерната поезия до 60-те години на ХХ в.“ По своята тема и съдържание този труд не съвпада с публикациите, които д-р Евстатиева е представила за участие в настоящия конкурс.

Основният труд на д-р Евстатиева за участие в конкурса е монографията „Ислямът и забулването на жените в арабския свят“ (София, Изток-Запад, 2016). Трудът е цѐнен с това, че поставя развитието на мюсюлманската представа за забулването в историческия контекст на големите средиземноморски култури, като по този начин подчертава съществуването на формална приемственост при наличието на съществени типологични различия (с. 29–33). Авторката точно отбелязва, че в Корана не съществува текст, който недвусмислено да повелява забулването на мюсюлманката (с. 35–48). Разглежда *ḥadīcūte*, които узаконяват забулването (43–45), като посочва, че прагматиката на забулването е обусловена от противопоставянето между статута на робиня и свободна жена, което на свой ред се гради на представите за сексуална достъпност и недостъпност. На с. 54–58 д-р Евстатиева обстойно се спира на представата за срамните части на човешкото тяло, означавани с термина *‘aūra*, и разликата в мненията на богословско-юридическите школи относно тяхното дефиниране при жената.

В §2 (62–90) разглежда подробно възгледите на ханбалита Муḥаммад Ṣāliḫ ал-Мунаджджид, ханифита Йūsuf ал-Қарадāўй за забулването. Анализът показва съществуването на нюансирани мнения по темата, които обаче като цяло не излизат от руслото на зададената от пророческите *ḥadīci* традиция (Сунна). Читателят се запознава с ролята на мюсюлманските учени (*‘ulamā’*) като интерпретатори на текстовете от Корана и сунната и в този смисъл като

същински законодатели на шариатските норми, особено когато основополагащите текстове са неясни или противоречиви.

В §3 (с. 91–116) д-р Евстатиева разглежда статута на жената в различните епохи на арабомюсюлманската цивилизация. Целта е да се покаже, че „сегрегацията като практика за изолиране на мюсюлманските жени от публичните пространства и социалния живот в Халифата търпи еволюция: от божествена повеля към съпругите на Мухаммад започва да се прилага към все по-голяма част от мюсюлманските жени като система за социален контрол с цел запазване на ислямските норми на моралния етикет“ (104–5). Както показва авторката (с. 106–112), социалният статут на жената в исляма е обусловен от редица коранични знамения, в които жената се разглежда като физически, физиологически, имуществено и теологически неравностойна на мъжа. Макар и бегло, авторката отбелязва знаменията, според които при финансови сделки свидетелството на две жени е равно на свидетелството на един мъж. Тези знамения са сред най-важните текстови структури, в рамките на които възникват и се оформят мюсюлманските представи за общественото положение на жената.

§1 на гл. 2 (с. 117–133) е посветен на влиянието на реформацията в исляма през XIX в. върху положението на жената. Д-р Евстатиева откроява ролята на изтъкнатия египетски юрист и реформатор Қасим Амйн (1863–1908) като основоположник на учението за еманципация на жената-мюсюлманка (с. 125–133). От особена важност е предложената от Амйн реинтерпретация на основополагащите текстове на Корана и сунната, които, в противовес на местните патриархални практики през по-късните епохи, не изискват забулването на жената.

В §2 на втора глава (с. 134–148) д-р Евстатиева разглежда подробно практическите аспекти на разбулването на жената в арабския и мюсюлманския свят. Изтъкната е значимостта на политиката на секуларизация, предприета в Турция от Ататюрк, както и подобна политика, предприета в Иран след 1935 г. Подобни тенденции се наблюдават и в арабския свят, но липсата на институционализирана политика за еманципация на жената през периода отпреди Втората световна война прави премахването на булото акт на индивидуална смелост, последователките на който остават малцинство. Това малцинство често се натъква на неразбирането на консервативното мнозинство. Важна еманципаторска роля изиграва Египетският феминистки съюз, учреден от Набаўийа Мўсā (1886–1951). Дейността на организацията допринася за издаването на фетва, в която египетските *фуқахā* признават правото на жената да не носи *ниқāб*, т.е. да разкрива лицето си.

Особен интерес представлява §3 на втора глава (с. 134–168). Тук става дума за ислямския феминизъм, разбиран като интерпретация на свещените

текстове от жени. Съвсем естествено д-р Евстатиева започва с обсъждане на ролята в обществото на такива знакови жени като първата и третата съпруги на Мухаммад, Хадиджа бинт Хувайлид и ‘А’иша бин Абї Бакр. Откроена е и значимостта на жените в предаването на съобщения за живота и делата на арабския пророк. След това кратко встъпление авторката се спира на екзегетичните усилия на ливанката Назйра Зайн ад-Дийн (1908-1986), която изучава богооткровените текстове, от които се извежда забулването, за да покаже, че те се отнасят само до съпругите на пророка или пък търпят разнопосочни тълкувания. В последния случай забулването е наложено чрез интелектуални усилия, които исторически не отчитат мнението на жените по въпроса за забулването. Друга значима представителка на „екзегетичния феминизъм“ е Фатима Мерниси (1940–2015), която е автор на редица произведения, в които чрез реинтерпретация на сакралните текстове се предлага програма за еманципация на жената в исляма. От особен интерес е тезата на Мерниси за активната женска сексуалност на мюсюлманката, която бива сдържана чрез налагането на булото. От друга страна според Мерниси мъжете в исляма се страхуват, че една всеобемаща любов към дадена жена би поставила под заплаха любовта към Твореца (с. 159). От особен интерес са интерпретациите на Мерниси на *хадйците*, посветени на забулването на жената в исляма, както и приносът ѝ към написването на феминистки осмислено житие на арабския пророк.

В §4 на трета глава (169–91) д-р Евстатиева се спира на полемиките около женското забулване, в хода на които модерно настроени арабски мислители се опитват да докажат, че свещените текстове не съдържат повеля за забулване. Опитите за реинтерпретация поемат в различни посоки. Докато египтяните Мухаммад ‘Ашмāўй и Мустафа Рāшид вървят по пътя на критиката на *хадйците* и се опитват да докажат, че преданията за забулването не разполагат с необходимите формални характеристики, които да ги направят всеобщо валидни, сириецът Мухаммад Шахрўр направо отрича сунната като правен източник в исляма. Шахрўр предлага нови правила за кораничната екзегеза, най-важното от които по отношение на забулването е представата, че Коранът съдържа знамения, които могат да бъдат тълкувани като долна или горна граница на повелената от Аллах норма. Долната граница в случая на прикриването на женското тяло изисква да не се излагат на показ долните и горните интимни части на жената. Ако това все пак се случи, тогава се престъпва долната граница на богооткровената норма. Същевременно покриването на цялото тяло на жената означава престъпване на горната граница, т.е. прекаленост в обратната на разголването посока.

В §1 на трета глава (с. 193–233) д-р Евстатиева подхваща една незасегната дотук в книгата тема. Става дума за политическите аспекти на забулването. Разгледано е неговото контекстуализиране в рамките на

противопоставянето между колониалните власти и движението за национално освобождение в Алжир. Опитите на Франция да се представи като еманципаторска сила в Алжир чрез демонстративното разбулване на алжирски жени в крайна сметка имат за резултат завръщане към булото под една или друга форма като израз на национална идентичност на алжирките. Същевременно в Саудитска Арабия задължителното забулване на жената е отражение на консервативната политика на последователите на Мухаммад ибн ‘Абд ал-‘Уаххāб (1703–1792). За разлика от саудитския фундаментализъм националистическите власти в Тунис и Египет поощряват през втората половина на ХХ в. премахването на хиджаба като част от техните политики на обществена модернизация. Макар че отразяват тенденциите към еманципация на мюсюлманката, тези политики на пръв поглед парадоксално се натъкват на опозиция, въплътена в течението на „новото забулване“. То е част от по-общата криза на идентичността, която често се обяснява с отказа от традиционните ислямски ценности и възприемането на неприсъщите ценности на западната цивилизация. Тенденциите в арабския свят към възраждане на мюсюлманската идентичност и забулване на жената като важна част от тази идентичност се радват на идеологическа подкрепа от страна на консервативните власти в Саудитска Арабия. През последните години възраждането на забулването и модернизаторската политика на някои арабски режими все по-често влизат в противоречие със значими обществени последици.

В §2 на трета глава (с. 234–262) става дума за феномена на новото забулване и опитите той да бъде осмислен от съвременни учени и интелектуалци. Според египтянката Фадѓа ал-Джундї модерното забулване е резултат от появата не една нова египтянка, която е добре образована и възприема булото не като средство за обществена маргинализация, а, напротив, като въплъщение на идентичността и израз на богата палитра от културни кодове. Булото също така има важна роля за предпазването на жената от насилие и тормоз в публичното пространство, което все още се възприема като свят на мъжа. Подобни тенденции са отбелязани от Нилюфер Гьоле и в съвременното турско общество. Интересно е и мнението на политоложката Арлин Маклеод, че завръщането към булото е не толкова религиозен, колкото социалноикономически феномен. Работещите жени от средната класа в Кайро се забулват като израз на съпротива срещу въплътеното в „светския“ дрескод социално неравенство. Същевременно булото им помага да си върнат уважението на работното място, в публичното пространство и у дома, а също така да съхранят вече придобитите възможности за професионална активност в контекста на разклащането на традиционно установеното разпределение на социалните роли между двата пола. Независимо от различните интерпретации на феномена на новото забулване,

неговата обвързаност с принципите на исляма като базов код на идентичност не подлежи на съмнение.

§3 на трета глава (с. 263–275) е посветен на „ислямската мода“. Самият факт, че такова словосъчетание придобива гражданственост подсказва, че феноменът на новото забулване е част от важни промени, които настъпват в ислямския свят. Реакцията на улемите срещу модните повеи е повече от показателна. Модата преосмисля знаковостта на булото и позволява от средство за прокарване на консервативни възгледи за ролята на жената в обществото то да се впише в неприсъщ за консервативното мислене модернизационен контекст. Това знаково преобръщане заплашва да обезсмисли булото като средство за налагане на интерпретативния авторитет на *фуқахā* над ислямските общества.

В §4 на трета глава (с. 277–297) д-р Евстатиева се спира на европейските дебати за забулването на ислямските жени. Авторката откроява концептуалните различия между европейската представа за публичното пространство като политически и религиозно неутрална сфера от живота на обществото, и ислямското разбиране, че шариатските норми се простират над всички аспекти на човешкия живот. В рамките на това разбиране забулването като шариатско задължение има универсална легитимност и не може да бъде отстранено от живота на мюсюлманската жена, без това да накърни ислямската ѝ идентичност.

След прочита на книгата на д-р Евстатиева имам няколко технически забележки и фактологични корекции:

С. 12, бел. под черта 3 – множественото число на *хадїс* е *ахādїс*, а не *хаўādїс*.

С. 44, твърде се, че ‘Ā’иша била омъжена за Мухаммад през 623 г. сл. Хр., което е фактологически погрешно. ‘Ā’иша става жена на Пророка през 619 или 620 г. Събитието, за което говори авторката, е консумацията на брака, която действително датира от 623 или 624 г. (вж. *EI*², s.v. ‘Ā’isha Bint Abī Bakr).

С. 46, авторката заявява, че в сура „Светлината“ „се говори за опитите да бъдат оклеветени мюсюлманките, включително съпругата на пророка А’иша, в неморално поведение“. В текста на сурата не се споменават конкретни имена, а събитията, за които става дума, са само загатнати. Преданието за ‘Ā’иша, към което препраща д-р Евстатиева, е сюжетно много по-развито от неясния кораничен стих. Макар че не е изключено двата текста да са представлявали общ предканоничен наратив, не е изключено текстът от Сйрата да представлява коментар към неясните стихове от Корана.

С. 112, авторката отбелязва, че „в ислямския шариатски съд свидетелските показания на две жени са приравнени на показанията на един

мъж“. Това обаче е валидно само за финансовите сделки, посочени в К. 2:282. Когато става дума за свидетелски показания в случаи на прелюбодеяние повечето мюсюлмански юристи изобщо не приемат свидетелството на жена.

С. 230, правилната заповедна форма на глагола *таҳаджджаба* в ж.р., ед.ч. е *таҳаджджабӣ*, а не *таҳаджджубӣ*, като пише авторката.

Като цяло книгата на д-р Евстатиева е един ерудиран труд върху историята и концепциите за забулването на жената в исляма. Изследването, което е първо по рода си в България, показва задълбоченото познаване на авторката на различни научни области, включително история на исляма, религиозна наука, антропология, културология, етнография и изследвания на пола. Тази широка ерудиция ѝ позволява да разгледа темата от много ъгли и да открие културната полисемия на булото в исляма. Изложението е подчинено на строга вътрешна логика и представя изчерпателно всички аспекти на въпроса за забулването на жената в исляма. Смятам, че представеният текст съдържа всички качества на хабилитационен труд.

Заедно с основния труд д-р Евстатиева представя и няколко допълнителни публикации по конкурса. Те включват статии по редица термини от областта на ислямското изкуство в сборника „Ислямът. Кратък Справочник“ (2006, 2007²) и три научни статии в областта на ислямското изкуство и култура. По своето съдържание тези публикации напълно отговарят на изискванията за явяване на конкурса.

С оглед на несъмнените качества на предложената от д-р Евстатиева научна продукция, останалите ѝ академични качества, отразени в справката за научните ѝ приноси от система „Авторите“ на СУ „Св. Климент Охридски“, както и на съответствието на представената от нея документация на изискванията за участие в конкурса, препоръчвам на почитаемото жури да ѝ присъди академичното звание „доцент“ по професионално направление 2.1 Филология (Арабска култура).

София

29.04.2016 г.

/П. Павлович/